

Almanca Dilbilgisi Dersleri ve Uygulamaya Yönelik Bir Öneri

Mehmet GÜNDOĞDU
(Mersin Üniversitesi)

Giriş

Üniversitelerimizin Alman Dili Eğitimi ile Alman Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin lisans programlarda dilbilgisi dersleri önemli bir yer tutar (Bkz. Yıldız,1995: 101-108). Ancak, bu bölümlere devam eden öğrencilerin dört yıllık bir öğrenimden sonra Almanca dilbilgisi yapılarına egemen olma durumlarında öğrenime başladıkları ilk yıla oranla pek fazla bir değişiklik olmadığı gözlenmektedir. Öğrencilerimizin özellikle dilin yazılı kullanımını gerektiren derslerde dilbilgisi yapılarını gerek biçimsel, gerekse iletişimsel ve işlevsel bakımdan istenilen düzeyde doğru kullanamadıkları söylenebilir. Oysa, bu süreç içerisinde dilsel yapılarının çeşetli dil becerileri bağlamında hem biçimsel, hem de kullanımsal edinilmiş olması gerekir.

Bilindiği gibi yabancı dil olarak Almanca öğretiminde önceleri dilbilgisi-çeviri yöntemi ile dilbilgisi kurallarının öğretilmesi önemli iken, daha sonra benimsenen dilsel-işitsel yöntemde dilbilgisi öğretimi üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır. 1970'li yıllarda geliştirilen bildirimsel-işlevsel yöntemle birlikte "*dilbilgisi bir amaç değil, bildirimi gerçekleştiren bir araç*" olarak yeniden önem kazanmıştır (Ozil,1990:92). 1980'li yılların ikinci yarısından sonra ise dilbilgisi öğretimi, yeni yeni uygulama alanına giren kültürlerarası "*bildirişim odaklı yaklaşım*"ın temel ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Bkz. Tapan 1995:163).

Dilbilgisi öğretiminde izlenen yöntem ne olursa olsun üzerinde en çok durulan konuların başında dilbilgisi yapılarının yanında dilin kullanım kurallarının da öğretilmesi gelir. Bu nedenle, dilbilgisi derslerinin dil kullanım becerilerini edinme işlevini yerine getirecek biçimde düzenlenmesi beklenir. Ancak, bugün bir çok Almanca Bölümünde uygulanan dilbilgisi öğretimi, bu yaklaşımdan uzak, daha çok alışlagelmiş geleneksel yöntemlerle, birbirinden kopuk, tek tek tümceler bağlamında sürdürülmektedir. Bu öğretim biçimi ile dilbilgisi kurallarını biçimsel ve anlamsal bakımdan tam olarak öğrenememiş Almanca öğretmenleri ve Germanistler yetiştirdiğimizi düşünüyorum.

Bu bildiri ile amacım bu durumu ortadan kaldıracak, dilbilgisi yapılarını ve bunların somut durumlarda doğru kullanımını sağlayacak, her koşulda uygulanabilen, genel geçerli bir dilbilgisi öğretim biçimi sunmak değildir. Amacım, öncelikle konuyu tartışmaya açmak, ülkemiz koşullarında hedef grubun özelliklerini de göz önüne tutarak dilbilgisi öğretiminin nasıl verimli ve işlevsel olabileceği ilgili düşünce ve öneriler geliştirmektir.

Almanca Öğretiminde Dilbilgisi

Yabancı dil öğretiminde dilbilgisinin gerekliliği bugün artık tartışılmaz olarak kabul edilmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında yabancı dil olarak Almanca öğretiminde kullanılan ders kitaplarının önemli bir bölümünü dilbilgisinin oluşturduğu görülür. Dilbilgisi konuları, bunların öğretilmesi ile ilgili çalışma ve alıştırma biçimleri, belirli bir dilbilgisi kuramına göre ve yine bu kuramın genel ilkeleri çerçevesinde belirli bir sırayla, dizgeli bir biçimde ele alınmaktadır. Buna rağmen ne tür bir dilbilgisine ne kadar gereksinim olduğu ve dilbilgisi öğretiminin nasıl olması gerektiği konusunda henüz tam bir görüş birliği yoktur. Ancak, yapılan birçok çalışmada sorunun çözümü, *iletişimsel dilbilgisinde* görülmektedir (Bkz. Götze,1996:136). Bunun nedeni, dilin her şeyden önce kültürlerarası bir iletişim aracı olduğu ve bu nedenle öğrenciye dil hakkında bilgi sunma yerine, dili kullanmayı öğretmenin daha doğru olacağı görüşünün önemli ölçüde benimsenmiş olmasıdır. Bugün bu görüş, bir çok bakımdan eleştirilse de dilin kullanımsal yönünü bir tarafa bırakarak, uygulamada pek fazla yararı olmayan, salt biçimsel dilbilgisi kurallarının öğretimine yönelmek kadar yanlış hiçbir şey olamaz.

Yönelinen Öğrenci Grubunun Özellikleri

Ne yazık ki, bugün birçok bölümde uygulanan dilbilgisi öğretiminin dilin kullanımsal edinimini temel alan bir anlayışla sürdürüldüğünü söylemek çok zordur. Oysa, dilbilgisi dersleri dili somut durumlarda hem etken, hem de edilgen doğru kullanmayı sağlayacak biçimde bu bölümlere devam eden öğrencilerin özellikleri de gözönüne alınarak yapılmalıdır. Çünkü, öğrenci özellikleri "*öğrenim sürecini doğrudan etkileyen en önemli etmenlerden*" biridir (Sebüktekin,1981:37). Bu nedenle, ilkin Almanca bölümü öğrencilerinin herkesçe bilinen fakat dilbilgisi öğretiminde üzerinde pek fazla durulmayan birkaç özelliğine değinmek istiyorum.

Hepimizin bildiği gibi, Almanca Bölümünü seçen öğrencilerin büyük bir çoğunluğunu uzun ya da belirli bir süre yurt dışında - özellikle Almanya'da - yaşamış ve orada herhangi bir okula devam etmiş öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrenciler, kendileri ile ilgili bir değerlendirme yaptıklarında çok iyi Almanca konuştuklarını, iletişim kurmakta hiçbir zorluk çekmediklerini, dilbilgisi yapılarını ve kurallarını ise iyi bilmedikleri söylemektedirler. Buna karşın, Almancayı Türkiye'de herhangi bir ortaöğretim kurumunda öğrenmiş az sayıdaki diğer öğrenciler, yurt dışında bulunmuş öğrencilerin söylediklerinin tam karşıtını dile getirirler. İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün öğrenci kimliği ile ilgili yapılan ve bu sempozyumda sunulan araştırmadan elde edilen sonuçlar da öğrencilerin bu söylediklerini bir bakıma doğrulamaktadır*. Öğrencilerimizin bu özdeğerlendirmeleri, her ne kadar genel anlamda kendi içerisinde bazı doğrular taşısa da, yapılan hazırlık sınıfı düzey belirleme sınav sonuçları, onların dilbilgisi bilgilerinin yüksek öğrenim için gerekli düzeyde olmadığını göstermektedir. Çünkü, Almanya'da dilbilgisi dersleri yabancı öğrenciler gözönünde tutulmaksızın anadili Almanca olan öğrencilere göre, doğal öğrenme ortamında edinilmiş dil yapılarının öğrenim sürecinde bilinçli olarak kavratılması ve öğretilmesi amacıyla düzenli uygulamaya konur. Bunun ise anadili Almanca olmayan öğrenciler için pek yararı olmadığı görülmektedir. Ayrıca, öğrenciler dilbilgisi kurallarını bilmenin, onlara egemen olmanın, günlük yaşamlarında pratik gereksinimlerini karşılamak için çok da gerekli olmadığı deneyimini edinmişlerdir. Bu nedenle dilbilgisi alanındaki eksikliklerinin uzun süre farkına varamamaktadırlar. Bu alanındaki yetersizliklerini ancak yazılı dil kullanmaları gereken durumlarda, özellikle de Almanca Bölümlerinde öğrenime başladıktan sonra fark etmektedirler.

Öğrencilerimizin bir diğer özelliği de dilbilgisi açısından daha karmaşık yapıdaki Almanca metinleri anlama ve çözümleme becerilerinin istenilen düzeyde olmamasıdır. Bunun yanında çoğu öğrencilerin yazma, çeviri gibi derslerde *"yazılı bir metin oluştururken sınırlı sayıda sözcük"* kullandıkları *"ve konuşma dilinin sözcük seçimi ve kurallarına bağlı"* kaldıkları, *"bu alışkanlıklarının ise yazılı dile uymayan aykırı kullanımların ortaya çıkmasına yol açtığı"* da bilinmektedir (Tapan, 1995:208). Bu durum, dilbilgisi açısından öğrencilerimizin hem edilgen,

---

* Ayrıntılar için bakınız! Kuruyazıcı: bu kitapta!

hem de etken dil kullanma becerilerinin yetersizliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, derslerde "yazılı anlatıma sözlü anlatımdan daha çok önem" verilmesi ve "anlatımlarda dilbilgisel doğruluğun" üzerinde çok fazla durulması, onların yanlış yapma korkusuyla derse etkin katılımlarını engellemekte ve sonuçta dilbilgisi konusunda kendilerine fazla güven duymamaktadırlar (Bear,1991:65). Bu nedenle derslerde düşüncelerini söylemekten çekinirler, öğreticilerin açıklamalarını ve dersleri izlemekle yetinirler.

Herşeye rağmen, Almanya'da belirli bir süre okula devam etmiş ortalama bir öğrencinin lise öğrenimini Türkiye'de yapmış öğrencilere oranla, Almanca'ya daha egemen olduğunu, daha iyi Almanca konuştuğunu, okuduklarını daha iyi anladığını söylemek yanlış olmaz sanırım. Bunun nedeni, onların dilbilgisini çok iyi bilmeleri değil, dili o dilin konuşulduğu ülke ortamında öğrenmiş olmalarıdır.

Öğretici tutumları

Kısaca değindiğimiz öğrencilerimizin bu özelliklerinden kaynaklanan olumsuzluklar, öğreticilerin alışlagelmiş ders sunuş biçimleri ile daha da pekişmektedir. Öğreticilerin bu olumsuz durumu değiştirmek, dersleri en iyi biçimde sunabilmek için nelerin yapılması gerektiği üzerine düşünce geliştirme gibi bir çabaları olmadığı gibi, geleneksel yönteme de sıkı sıkıya bağlıdırlar. Genel olarak derslerde izlenen yol şudur:

Öğreticiler, derse girer girmez "Bugün şu konuyu işleyeceğiz" diyerek derse başlarlar. Kitaplar açılır. Konuyla ilgili dilbilgisi kuralları örnek tümcelerle tahtaya yazılarak gösterilir. Kurallar açıklanır. Kitaptaki alıştırmalara geçilir. Alıştırmalar yapılır. Öğrencilerin anlamadığı kurallar, öğretici tarafından bir kez daha açıklanır. Varsa öğrencilerin soruları cevaplandırılır. Böylece ders, kuralları açıklama ve alıştırma yapma biçiminde geçer. Seçilen ders kitapları yanında kaynak kitap olarak genellikle Schulz-Griesbach'ın "Deutsche Sprachlehre für Ausländer", Dreyer - Schmitt'in "Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik" ve Helbig - Buscha'nın "Deutsche Grammatik" adlı dilbilgisi kitapları kullanılır.

Bu ders sunuş biçimi ile her ne kadar dilbilgisi kurallarının öğretilmesi, öğrencilerin bunları doğru ve eksiksiz olarak kullanmaları amaçlansa da belirli bir süre sonra öğretilenlerin işe yararlık bakımından çok sınırlı olduğu görülür. Çünkü, öğrenciler bu şekilde yapılan dilbilgisi derslerini kendi içerisinde sınırlı bir etkinlik olarak algılar ve diğer derslerle olan bağlantılarını gözönünde bulunduramazlar. Ayrıca,

öğrendikleri kurallarının kendileri için ne anlam taşıdığını, onları nerede ve hangi bağlamda doğru ve eksiksiz kullanabileceklerini bilemedikleri gibi, biçimsel olarak öğrendikleri dilbilgisi kurallarını da diğer derslerde birbiriyle uyumlu ve birbirini tamamlayıcı biçimde doğru kullanamadıkları söylenebilir.

Dilbilgisi Öğretiminde Amaç

Dilbilgisi derslerinin verimsizliği ile ilgili öğretici ve öğrenciden kaynaklanan bu nedenlerin yanında, kuşkusuz izlenen yöntemin de önemli bir payı vardır. Yukarıda kısaca değindiğimiz yöntemle gerçekleştirilen dilbilgisi öğretiminde öğrencilerin edindikleri bilgileri kullanım alanına aktaramadıkları hepimizin bildiği bir gerçektir. Sonuç olarak, kullanım alanına aktarılamayan dilbilgisi yapıları diğer dersleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Öyleyse, bu durumda öğrencilerin dili her düzeyde doğru kullanmalarını sağlayacak ve onları bu alanda etkin kılacak yönteme gereksinim vardır. Ancak, izlenmesi gereken yöntemin seçimi öncelikle dilbilgisi dersinin amaç ve ilkelerinin ne olduğunu çok iyi bilmemizi gerektirir.

Dilbilgisi konularının seçimi, bunların ne zaman, hangi sırayla, ne kadar sürede verileceği dilbilgisi öğretimi açısından büyük önem taşır. Bu amaçla oluşturulan **öğretim dilbilgisi** öğretilecek dilbilgisi yapılarının saptanmasını, bunların istenilen amaca uygun olarak düzenlenmesini ve çalışma-alıştırma biçimlerini konulaştır. Ancak bu, dilbilgisi öğretiminin salt dilsel yapıların biçimsel öğretilmesi ile sınırlı olduğu anlamına gelmez. Dilin iletişimsel işlevi temel alınırsa dilin kullanım kurallarının öğretilmesi de önem kazanır. Bu anlamda dilbilgisi derslerin amacı, dil yapılarını okuma-anlama-yazma ve konuşma becerilerinin ediniminde bir araç olarak hem kullanımsal, hem de işlevsel yazılı ve sözlü doğru kullanabilmeyi öğretmek, dilin işleyiş düzenini kavratmak olmalıdır. Yoksa, dil kullanımının göz ardı eden bir dilbilgisi öğretimi dilsel yapıların salt biçimsel öğretilmesiyle sınırlı kalacaktır. Bu nedenle, dilbilgisi derslerinde dil kullanım becerilerinin edinimi üzerinde önemle durulmalıdır. Dil kullanım becerilerinin edinimi ise dil örgüsünün bilinçli öğrenilmesi ile gerçekleşir. Bu anlamda dilbilgisi dersinin amacı, öğrencileri dil örgüsü hakkında bilgi sahibi yapmak ve doğru dil kullanımı ile bu örgüyü oluşturmak ve sağlamlaştırmaktır.

Dilbilgisi Derslerinde Çalışma ve Alıştırma Biçimleri

Bu amaçları gerçekleştirmek için buraya kadar anlatıklarımıza dayanarak dilbilgisi derslerinin öğrencilerin yazılı ve sözlü iletişim becerilerini geliştirecek biçimde ve aynı zamanda **anadili ile karşılaştırmalı** ele alınması gerektiğini düşünüyorum.

Anadili ile karşılaştırmalı yapılacak dilbilgisi derslerinde ele alınacak dilsel yapıların ve kullanım biçimlerinin kalıcı ve bilinçli edinimi bu derslerinin özgün **metinler bağlamında** yapılması ile gerçekleşebilir. Özgün metinlerle yapılacak dersler, öğrencilerin metinde yer alan dilsel yapıları ve sözcükleri kullanarak, bunları edinmelerine olanak sağlayacaktır (Bkz. Tapan,1989). Ayrıca, böyle bir çalışma, öğrencilerin yazılı dilin işlevini tanımaya, dilsel yapıların somut durumlarda biçimsel ve anlamsal kullanımlarını görmeye de olanak tanıyacaktır.

Bu görüşten yola çıkarak dilbilgisi dersleri, Neuener /Krüger /Grewer (1981)'in geliştirdiği duyduğunu ya da okuduğunu anlamadan, anladığını sözlü olarak anlatma becerisini kazandırma ve dilin özgür kullanımı gibi birbirini izleyen alıştırmalar temelinde düzenlenmelidir. Derslerde öğrenciyi bağımlı dil kullanımından özgür dil kullanımına yöneltten bir yol izlenmeli ve öğretilecek yapılar anadili ile karşılaştırmalı olarak ele alınmalıdır.

Uygulamaya Yönelik Öneri

Şimdi bütün bu söylediklerimizi, a) **giriş**, b) **sunuş**, c) **dizgeleştirme**, d) **pekiştirme**, e) **uygulama** aşamalarından oluşan ve konusu "Partizipial-konstruktionen und ihre Umformung in die Relativsätze"- *Ortaçlı yapılar ve ilgi tümcelerine dönüştürme biçimleri*- olan bir dilbilgisi dersinde somutlaştırmaya çalışalım.

Dersin verimli olabilmesi için konuya başlamadan önce öğrencilerin bilgi ve dil kullanma becerileri, amaçlanan hedef, uygulanacak alıştırmalar, öğrencilerin sınıf içi ne gibi etkinliklerde bulunacağı, giriş ve alıştırmalar metinleri, kullanılacak araç-gereçler ve öğrencilerin başarısının nasıl sinanacağı ile ilgili bir ön çalışmanın yapılması ve dersin önceden planlanması gerekir.

Bunun yanı sıra, öğrencilerin önceki derslerde etken (Aktiv) ve edilgen (Passiv) yapılarla ilgi tümcelerini (Relativsätze), bunların yapımlarını, anlamlarını ve işlevlerini öğrenmiş ve özümsemiş olmaları zorunludur. Konunun istenilen düzeyde işlenmesi bu önkoşulların yerine getirilmesi ile olanaklıdır. Bu nedenle, konuya giriş yapmadan önce bütün bu bilgilerin öğrenciler tarafından bilinip bilinmediği sinanır.

Eksik bilgiler tamamlanır, var olan bilgiler pekiştirilir. Daha sonra konuya bir giriş durumu yaratılır. Konunun sunumunda ders aşamaları içerisinde şöyle bir yol izlenir:

a) Giriş

Öğrencilerin ilgisini konuya çekmek, onları bu yönde güdülemek için seçilen metnin içerdiği konuda öğrencilerin önbilgileri etkinleştirilir. Daha sonra metin öğrencilere dağıtılır ve konuya bir giriş yapılır.

Text 1:

Arbeitslosigkeit

Man spricht seit mehr als einem Jahrzehnt in der Bundesrepublik Deutschland viel von der Arbeitslosigkeit. Die Zeitungen enthalten immer wieder Artikel über die Schwierigkeiten, einen Ausbildungsplatz zu finden. Auch der Durchschnittsbürger kann die technologischen Veränderungen nicht mehr übersehen. Die meisten der Zeitgenossen sind sich darüber einig, dass es sich bei diesen Phänomenen nicht um zufällige und punktuelle Probleme handelt, sondern um strukturelle Veränderungen. Offensichtlich ist die Arbeit weniger geworden. Deshalb fordern die Gewerkschaften, dass die Menge der Arbeit neu verteilt werden muss. Das Ziel ist nach Meinung der Gewerkschaften die 35-Stunden-Woche.

Öncelikle öğrencilerin metni okuyup anlamaları istenir. Öğrencilere okuma-almamayı sınamaya yönelik kabaca sorular sorulur.

- Wovon spricht man in den letzten Jahren in Deutschland?
- Worüber berichten die Zeitungen?
- Was fordern die Gewerkschaften?

b) Sunuş

Bu izleyen aşamada öğrencilere aynı metnin ortaçlı yapıları içeren biçimi dağıtılır.

Text 2 :

Arbeitslosigkeit

Man spricht seit mehr als einem Jahrzehnt in der Bundesrepublik Deutschland viel von der *immer mehr steigenden* Arbeitslosigkeit. Die Zeitungen enthalten immer wieder Artikel über die *von den Jugendlichen festzustellenden* Schwierigkeiten, einen Ausbildungsplatz zu finden. Auch der Durchschnittsbürger kann die *in jedem Bereich des Berufslebens stattfindenden* technologischen Veränderungen nicht mehr übersehen. Die meisten der *diese Vorgänge beobachtenden* Zeitgenossen sind sich darüber einig, dass es sich bei diesen Phänomenen nicht um zufällige und punktuelle Probleme handelt, sondern um *das gesamte Gesellschaftssystem betreffende* strukturelle Veränderungen. Offensichtlich ist die *von Menschen zu leistenden* Arbeit weniger geworden. Deshalb fordern die Gewerkschaften, dass die

der Gesellschaft zur Verfügung stehende Menge der Arbeit neu verteilt werden muss. Das von allen gesellschaftlich verantwortlichen Kräften anzustrebende Ziel ist nach Meinung der Gewerkschaften die 35-Stunden-Woche".

Öğrencilerin bu metni birinci metinle karşılaştırmaları, birinci metinde olmayan tümce öğelerini belirlemeleri ve altını çizmeleri istenir. Metin yeniden bir kez daha okunur ve metni anlamaya yönelek bu kez ayrıntılı sorular sorulur. Gerekliyorsa, duruma göre okuma-anlama kolaylığı sağlamaya yönelik uygun alıştırmalarla çalışılır (Bkz. Polat,1990:75). Böylece, metinde geçen ortaçlı yapıların biçimine, anlamına ve işlevine geçiş koşullarını sağlar.

Bu aşamasından sonra özgün metindeki ortaçlı yapılar (Partizip I), tümevarım yöntemi ile ele alınır. Öğrencilerin yeni yapılarla ilişkin kuralları bulmaları istenir. Bu amaçla onlara sorular sorularak kuralları bulmalarını sağlayacak ipuçları verilir.

- a) *Wie bildet man das Partizip I?*
- b) *Wo stehen die Partizipien I in einem Satz?*
- c) *Woher kommen die Endungen?*

Bu arada öğretici, öğrencilerin söylediklerini tahtaya yazarak görselleştirir. Kurallar açıklanmadan önce öğrencilerden buldukları kuralların doğruluğunu metin bağlamında gözden geçirmeleri istenir. Öğrenciler, buldukları kuralları tanımlar. Böylece, öğrencilerin kuralları bulma, bunların anlam ve işlevine ilişkin düşüncelerini sözlü dile getirmelerine olanak sağlar. Öğretici doğruları onaylar, eksikleri tamamlar ve kuralları tahtaya yazarak açıklar. Açıklamalarda kullanılan sözcüklerin açık ve öğrencilerin bildiği sözcükler olmasına özen gösterilir.

1) Das Partizip I wird aus dem Infinitiv + "d" gebildet und wie ein Adjektiv gebraucht.

steigen + d = steigend ; von der...steigenden Arbeitslosigkeit

2) Ein Partizip I kann durch a) die Adverbial-Angaben und b) Ergänzungen erweitert sein:

a).....von der immer mehr steigenden Arbeitslosigkeit.....

b) Die meisten der diese Vorgänge beobachtenden und über die Zukunft nachdenkenden Zeitgenossen.....

Bunu izleyen aşamada bu yapıların ilgi tümcelerine dönüştürmesine geçilir. Bu yapıların ilgi tümcelerine dönüştürülmüş biçimleri tahtaya yazılarak görselleştirilir ve dönüştürme kuralları metinde geçen tümceler bağlamında açıklanır.

3) Die Partizipien I können in die Relativsätze transformiert werden. Dabei steht das Verb im Aktiv, z. B.:

a) *..viel von der immer mehr steigenden Arbeitslosigkeit..... viel von der Arbeitslosigkeit, die immer mehr steigt,..*

b) *Die meisten der diese Vorgänge beobachtenden und über die Zukunft nachdenkenden Zeitgenossen..... Die meisten der Zeitgenossen, die diese Vorgänge beobachten und über die Zukunft nachdenken.....*

Daha sonra kuralları pekiştirici alıştırmalar yaptırılır. Alıştırmaların zorluk derecesi gittikçe artırılarak öğrencilerin biçimden çok anlama yoğunlaşması sağlanır.

Bu arada şunu da belirtmekte yarar vardır. Bilindiği gibi yurt dışında bulunmuş öğrencilerimizin büyük bir çoğunluğu gerek Almaca, gerekse Türkçe dilbilgisi kavramlarını tam olarak bilememekte zaman zaman temel Türkçe dilbilgisi kavramlarının anlamı sormaktadırlar. Bu aşamada bu kavramların Türkçe karşılıkları ile ele alınıp açıklanması ders akışını engelleyebilir. Bu nedenle, kavramlar bu aşamada öncelikle Almanca açıklanmalı, açıklamalarda Almanca ve uluslararası terimler kullanılmalıdır.

Bir sonraki aşamadan sonra ortaçlı yapıların (Partizip I) "zu" ile kullanım biçimlerine geçilir. Kurallar metinde yer alan tümceler bağlamında açıklanır.

4) Die Partizipien I stellen eine Sonderform mit "zu" dar, d.h. das Gerundiv. Es wird aus dem Partizip I + "zu" gebildet. Bei untrennbaren Verben steht das "zu" vor dem Partizip, bei trennbaren Verben zwischen Vorsilbe und Stamm.

leisten - zu leistend ; feststellen - festzustellend

5) Die Partizipien I mit "zu" (sog. Gerundiv) werden wie ein Adjektiv vor einem Substantiv gebraucht.

..über die von den Jugendlichen festzustellenden Schwierigkeiten.....

6) Sie haben passivische Bedeutungen, und sie werden mit Hilfe eines Modalverbs aufgelöst.

a) *..über die von den Jugendlichen festzustellenden Schwierigkeiten.....über die Schwierigkeiten, die von den Jugendlichen festgestellt werden können,.....*

b) *..die von Menschen zu leistenden Arbeit... die Arbeit, die von Menschen geleistet werden muss/kann,....*

c) *Das von allen gesellschaftlich verantwortlichen Kräften anzustrebende Ziel.....Das Ziel, das von allen gesellschaftlich verantwortlichen Kräften angestrebt werden muss,.....*

Bu açıklamalardan sonra ortaçlı yapılar ve bunların "zu" ile kullanım biçimlerinin biçimsel ve anlamsal farklılığı üzerinde durulur. Böylece,

etken ve edilgen anlamlı yapılar metin bağlamında ayrıştırılır. Öğrencilerin belirlenen farklılıkları gözeterek metinde geçen ortaçlı yapıları sözlü olarak ilgi tümcelerine dönüştürmeleri istenir. Değişik örneklerle öğrenilenler pekiştirilir.

c) Dizgeleştirme

Dizgeleştirme aşamasında ortaçlı yapıların (Partizipialkonstruktionen) anlam ve işlevleri Türkçe ile karşılaştırmalı olarak ele alınır. Çok anlamlı yapıların bütün anlamları, varsa aykırı kullanım biçimleri birlikte ele alınır.

Deutsch	Türkisch
..von der immer wieder <u>steigenden</u> Arbeitslosigkeit...	sürekli <u>artan</u> işsizlikten
... die von Menschen <u>zu leistende</u> Arbeit...	a) İnsanların yapabilecekleri/yapmak zorunda oldukları iş b) insanlar tarafından <u>yapılabilecek</u> / <u>yapılmak zorunda olan</u> iş
...die von den Jugendlichen <u>fest-</u> <u>zustellenden</u> Schwierigkeit	a) gençler tarafından saptanabilen b) gençlerin saptayabildiği güçlükler

Daha sonra, bu yapıların ilgi tümcelerine dönüştürülmüş biçimleri aynı şekilde Türkçe ile karşılaştırılır. Değişik iki yapının anlamların aynı olup olmadığı tartışılır. Bu anlamların Türkçede hangi yapılarla verildiği üzerinde durulur.

Bu arada, her aşamada ele alınan yapılar ve kullanılan dilbilgisi kavramları basitten zora doğru bir sıra içerisinde bir yanda Almanca, diğer yanda Türkçe eşdeğerlekleri ile dizgeleştirilir. Zaman zaman, dizgeleştirme çalışmalarına öğrenciler de katılır.

Dizgeleştirme çalışmalarda, karşılaştırmalı olarak ele alınan yapıların basitleştirilerek veya görselleştirilerek, ayrıca bellekte kolayca tutulabilecek yeniden anımsanabilecek biçimde metinde geçen tümceler bağlamında örneklenmesi, bu yapıların biçimsel, anlamsal ve işlevsel kalıcı edinimi bakımından her zaman yararlıdır.

d) Pekiştirme

Pekiştirme aşamasında, adım adım öğrenilenlerin kullanım alanına aktarılmasına geçilir. Bunun için seçilen özgün metinlerle yapılacak alıştırmalarda öncelikle metinlerin okunup anlaşılması istenir ve metinde geçen ortaçlı yapılara dikkat çekilir. Öğrencilerin bilinçli olarak bu yapıların üzerinde yoğunlaşması istenir. Bu anlamda öncelikle üzerinde çalışılan metne dönülür ve metinde geçen ortaçlı yapılar ilgi tümcelerine dönüştürülmesi ve metnin yeniden oluşturulması istenir.

Man spricht seit mehr als einem Jahrzehnt in der Bundesrepublik Deutschland viel von der Arbeitslosigkeit,.....Die Zeitungen enthalten immer wieder Artikel über die Schwierigkeiten, einen Ausbildungsplatz zu finden,.....Auch der Durchschnittsbürger kann die technologischen Veränderungen,.....nicht mehr übersehen. Die meisten der Zeitgenossen,..... sind sich darüber einig, dass es sich bei diesen Phänomenen nicht um zufällige und punktuelle Probleme handelt, sondern um strukturelle Veränderungen,..... usw.

Bir sonraki aşamada bunun tersi alıştırmalar yaptırılır.

Alıştırmalar yapılarının karmaşıklığına göre ayrıntıdan bütüne, basitten zora doğru bir çizgi izlemelidir. Bu alıştırmalar yazılı olabileceği gibi, sözlüde de olabilir. Bu aşamadan sonra bağımsız dil kullanma alıştırmalarına geçilir. Ancak, bu aşamaya geçmeden önce öğrencilerin dönüştürme kurallarını bütün karmaşıklığı ile önemli ölçüde öğrenmiş olmaları gerekir. Elbette bu alıştırmalar, her öğretici tarafından zenginleştirilebilir ve çeşitlendirilebilir

e) Uygulama

Uygulama aşamasında, önemli olan öğrencinin edindiği bilgileri diğer derslerde ve gerçekte karşılaşılabileceği iletişim durumlarda kullanabilmesidir. Bu nedenle bu aşamada salt dilbilgisi kuralların doğru kullanılması değil, iletişim niyeti ve dil kullanımının doğruluğu da önemlidir. Öğrenciler ayrıca bu aşamada edindiklerini biçimsel ve anlamsal bakımdan kullanım alanına aktarma becerisi kazanıp kazanamadıklarını denerler ve dili gerçek iletişim durumlarında kullanmaya çalışırlar. Bu nedenle öğrenilen yapıların diğer derslerde hem biçimsel hem de anlamsal doğru kullanımı üzerinde durulur ve ayrıca öğrencilere verilecek ödevlerle bu yapıların yapısal ve anlamsal bakımdan ne kadar doğru kullanılıp kullanılmadığı sınanabilir.

Sonuç

Dilbilgisi derslerindeki başarı, dilsel yapıların diğer derslerde de anlamsal ve işlevsel bakımdan doğru kullanılması ile değerlendirilir. Bu nedenle dilbilgisi dersleri kendi içerisinde sınırlı bir etkinlik olarak değil, diğer derslerle içiçe ve birbirini bütünleyici biçimde ele alınmalı ve düzenlenmelidir.

Burada sunulan önerilerin uygulama alanına aktarılması, sınanması, olumlu ve olumsuz yönlerinin saptanması, bunların yeniden değerlendirilip geliştirilmesine veya değiştirilmesine, ayrıca bu konuda yeni düşünceler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bear, M. Joshua(1991)** : *İletişimci Yaklaşımın Türkiye Bağlamında Geçerliliği Sorunu*. Dilbimim Yazıları, S. 65-71
- Götze, Lutz (1996)** : *Grammatikmodelle und ihre Didaktisierung in Deutsch als Fremdsprache*. Deutsch als Fremdsprache /H.3, S. 136-143
- Messe, Herrad(1984)**: *Systematische Grammatikvermittlung und Spracharbeit*. Langenscheidt
- Neuner, G./Krüger, M./ Grewer, U. (1981)**: *Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht*. Langenscheidt
- Ozil, Şeyda(1990)** : *Almanca Öğretiminde Dilbilgisi*. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, VII, S.91-97
- Polat, Tülin (1990)** : *Kültürlerarası Bildirişimde Etkin Bir Süreç : Yabancı Dilde Okuma - Anlama*. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, VII, S.69-90
- Sebüktekin, Hikmet (1981)**: *Yüksek Öğretim Kurumlarımızda Yabancı Dil İzlençeleri*. İstanbul.
- Tapan, Nilüfer(1989)** : *Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Özgün Metinlerin İşlevi*. Dilbilim, VIII, S.183-192
- Yıldız, Süleyman(1995)**: *Vergleich der Studiengänge bzw. Studienpläne für Germanistik und Deutschlehrerausbildung in der Türkei*. Germanistentreffen Deutschland - Türkei von DAAD hrsg Bonn, S. 93-137